

I Mussolini, columnista

'Las Provincias', el diari que contractà Mussolini de columnista (1931), que va participar directament en el colp d'estat contra la Primera República (1874), i que defensava l'esclavitud a les colònies espanyoles (1871), va nàixer el 31 de gener de 1866 amb un lema: "'Menos política y más protección de todos los verdaderos y legítimos intereses sociales'".

Malgrat les obsessives campanyes dels propietaris per mostrar una imatge pública aliena a les batalles polítiques, *Las Provincias* (LP) ha participat en totes les conspiracions valencianes d'aquests darrers 133 anys. Les cinc generacions directives del periòdic han insistit a inculcar als lectors la seua professionalitat periodística. Però, al darre, s'anava escrivint una història ben diferent: un seguit de manobres en favor de la burgesia més conservadora i dels interessos particulars de la família posseïdora de totes les accions de l'empresa.

Els propietaris i els directors del diari, com també molts dels redactors, han dirigit partits o n'ha creats, però sempre han maquinat entre bastidors. El pronunciament militar de Sagunt contra la Primera República, l'any 1874, és el millor exemple del paper que ha exercit el diari en la vida valenciana. En les mateixes pàgines de LP (31-1-1916) podem llegir: "*El director de LP (Teodor Llorente), así como sus redactores, se hallaban al tanto de todos sus trabajos (del pronunciamiento militar), y tomaron parte en ellos; y el mismo día en que se recibieron las primeras noticias del acto llevado a cabo por el Sr. Martínez Campos, LP escribió el siguiente artículo, que no pudo insertarse el día siguiente porque las autoridades de la ciudad permanecían ajenas (sic) al momento.*" Després d'aquesta autoinculpació, el diari reproduïa l'article sencer favorable al colp d'estat. Era en l'edició especial que commemorava el 50è aniversari del naixement de LP. Com que havien passat quaranta-dos anys, ja es podien contar certes coses.

El diari va nàixer sobre les cendres de *La Opinión*, l'òrgan del poderosíssim empresari i polític conservador valencià José Campo, que acabà essent nomenat Marquès de Campo per Alfons XIII, quan es restaurà la monarquia. Una dècada abans del retorn del rei, quan les aigües de la política portaven a la Revolució del 68, dita la Gloriosa, i a la proclamació de la República, Campo va tancar el seu òrgan d'expressió. Però, des

de la mateixa impremta, de la qual era propietari, va facilitar el naixement de LP. Un jove advocat, Teodor Llorente Olivares, i un impressor, Josep Doménech, varen portar el nou periòdic al carrer, el 31 de gener de 1866. Llorente ja havia dirigit *La Opinión*, i Doménech hi treballava d'impressor. Els primers anys, LP imprimia uns 3.500 exemplars.

LP heretava de *La Opinión* moltes coses, com ara l'obsessió d'amagar qui hi havia al darrere, realment. El *Diario Mercantil de Valencia* va escriure sobre *La Opinión* l'any 1863: "No ha dicho jamás a la faz del público para quien escribe." En una època en què els periòdics declaraven sense complexos quin partit o facció servien, LP va ocultar –com repetí en uns altres períodes històrics– la seua dependència dels negocis de José Campo i la connexió amb Lluís Mayans, líder del Partit Conservador. No obstant això, la relació és innegable. José Antonio Piqueras i Enric Sebastià recullen, en el llibre *Agiotistas, negreros y partisanos*, una carta de Teodor Llorente a Lluís Mayans, datada de pocs dies abans del naixement de LP. Després d'explicar que *La Opinión* moria perquè així ho havia decidit el propietari (José Campo), Llorente escriu: "Creo que el mantenernos algo apartados de la lucha de los partidos, y atentos principalmente a las graves cuestiones económicas y financieras cuya resolución es tan urgente responde al prudente pensamiento de usted sobre la actitud en que debe perseverar el partido conservador. El nuevo periódico estará a disposición de usted, como lo ha estado *La Opinión*, y yo tendré el mayor gusto en que pueda servirle de algo." Novament, emergeix l'obsessió de mostrar-se apartats de la política, per agenollar-se, tot seguit, davant els representants de la dreta més conservadora.

D'acord amb les investigacions de l'historiador Antoni Laguna, Josep Doménech actuava de testaferró de José Campo en molts negocis, com ara subhastes públiques d'importacions de tabac de Cuba. A aquestes activitats es deu l'ori-

gen de la fortuna dels Doménech. En la seua *Història del periodisme valencià*, Laguna explica que LP naix l'any 1866, però que fins tres anys més tard no se signa la compra de la impremta de Campo per Doménech, que acabarà de pagar no abans del 1871.

Llorente, considerat un patriarca de les lletres valencianes pel seu impuls de la tímida Renaixença valenciana i per la creació de *Lo Rat Penat* (1868), va ser un dels fundadors del Centro Hispano-ultramarino de València, la plataforma impulsada a tot Espanya per impedir l'abolició de l'esclavitud a Cuba i Puerto Rico. Un sector de la burgesia espanyola posseïa en aquestes illes negocis de sucre i tabac altament rendibles gràcies a l'ús d'esclaus. L'any 1870, Emidio Santos, intendent d'Hisenda de Cuba, va donar 34.000 rals a Llorente per comprar el *Diario Mercantil de València*, en una operació de lluita contra els intents d'abolir l'esclavitud a les colònies. En el llibre col·lectiu *Historia del Levante-El Mercantil Valenciano* es pot llegir: "LP se había adherido a finales de 1871 a la Liga contra el Filibusterismo y la Internacional, promovida y financiada por filoesclavistas para agrupar a la prensa contra la reforma."

Darrere de la independència proclamada reiteradament en les seues pàgines, la primera etapa de LP es va caracteritzar per maniobres contínues en els camps de la política i de les finances locals. També va influir en la política espanyola. Així, un article de Teodor Llorente, publicat en 1881, es considera decisiu perquè Cánovas del Castillo abandonara el poder del Partit Conservador. Llorente abraçà la causa de Silvela.

Josep Doménech va morir l'any 1879 i el va substituir el seu fill Frederic Doménech Cervera. Eren els temps del confús debat sobre la recuperació del valencià. En un escrit publicat al diari en 1878, Llorente explica: "No somos contrarios al cultivo de la poesía valenciana. ¿Cómo lo hemos de ser si el que escribe estas líneas se ha consagrado a ella algunas veces con deleite? Pero nos parece que no

ARXIU

estamos en el caso de establecer en Valencia, como institución permanente y con anual repetición, los Jocs Florals. No hay elementos para ello; somos pocos los que aquí tenemos esas aficiones, y nos falta público. En Valencia no hay, ni puede haber, el amor y la inteligencia general de la antigua lengua que hay en Barcelona, donde la hablan con tenaz empeño todas las clases. Si hemos de escribir en valenciano literario y correcto, la mayor parte de nuestros mismos paisanos no lo entenderán."

L'any 1904 Teodor Llorente Olivares va abandonar el diari i es va

A dalt, Llorente, el poeta insigne de la Renaixença valenciana. Llorente fou el gran mentor de l'aventura de 'Las Provincias'. A sota, José Ombuena. Aquest director de Las Provincias inicialment abonà la recuperació lingüística del País Valencià.

ARXIU

Domínguez salvà el negoci de la família Doménech,

A sobre, Martí Domínguez, amb membres de la redacció de 'Las Provincias'. Domínguez fou un gran liberal i un defensor acèrrim de la cultura valenciana. El seu enfrontament amb el franquisme li valgué la destitució. A sota, Vicent Andrés Estellés, quan era cap de redacció de *Las Provincias*, amb José Ombuena.

retirar de la vida pública. LP quedava en mans de l'impressor, Frederic Doménech. Aquesta etapa encara s'ha d'estudiar. El professor Laguna sospita que una de les raons de la retirada del primer director, i alhora copropietari, pot ser la conversió de l'empresa en una societat anònima. Doménech va atorgar una pensió vitalícia a Llorente Olivares en canvi de prohibir-li d'escriure per a la competència. L'impressor va contractar Teodor Llorente Falcó, fill de Llorente Olivares, de director. Des d'aleshores, el periòdic ha estat propietat exclusiva de la família Doménech.

El segon director va durar en el càrrec fins l'any 1949. Llorente Falcó fou el director que commemorà els cinquanta anys de LP

(1916), amb l'edició especial que confessava la participació de son pare en el colp contra la República. En aquests temps, el tiratge ja superava els 13.000 exemplars. La seua gestió va continuar la defensa dels interessos de la burgesia valenciana més conservadora. La línia editorial era tan reaccionària que en 1931, mesos abans de la proclamació de la Segona República, el diari va fitxar un col·laborador molt peculiar: Benito Mussolini. El 25 de gener de 1931, un diumenge, LP obria la primera pàgina, a tres columnes, amb l'article del dictador italià titulat: "Disciplina fascista a través de los mares." L'avant-títol no deixava dubtes: "De nuestra colaboración internacional", amb una fotogra-

fia de Mussolini en una columna.

En esclatar la guerra civil, els tallers de LP foren confiscats per a editar *Fragua Social*, d'inspiració anarquista, UGT-CNT i *Nosotros*. Durant la Guerra, Llorente Falcó va poder fugir i passar a la zona franquista. També un jove poeta valencià de profundes creences catòliques, Martí Domínguez, va passar a la zona revoltada. Uns quants anys després, el 1949, Domínguez substituïa Llorente Falcó en la direcció del periòdic.

Acabada la guerra, els antics propietaris del diari recuperaren la capçalera, cosa excepcional. El dia 15 d'abril de 1939, LP va reprendre la cita amb els lectors amb un titular inequívoc: "¡Franco! ¡Franco! ¡Franco!" I amb dos articles editorials. L'un es titulava "La liberación de Valencia"; l'altre, "Nuestros caídos, mártires por Dios y por la Patria".

Llorente Falcó representava el periodisme d'una altra època, ja superada, i arribava als primers anys del franquisme en una edat avançada. A mitjan anys 40, Martí Domínguez, que era regidor a l'Ajuntament de València, va començar a sovintejar la redacció. Abans, ja havia escrit a *Avance*, el diari que s'editava des dels tallers d'*El Mercantil Valenciano*, confiscat pels franquistes. Poc després, *Avance* va donar pas al diari *Levante*. Martí Domínguez va ser nomenat director de LP l'any 1949, a la mort de Llorente Falcó, i el periòdic inicià una etapa molt especial. En un temps que el periodisme funcionava per consignes, amb l'espasa de la censura tapant tota esclatxa de llibertat, Domínguez va obrir les portes a nous redactors i col·laboradors. Es tractava d'un home conservador, però la sinceritat de les seues creences religioses i del sentiment valencianista l'apartaven del model de periodista-feixista de l'època. Com ha escrit Biel Sansano en el llibre *Quan callen les pedres*, "ni quan signava la instància a fi de sol·licitar l'autorització per a la publicació de *Levante* (un setmanari nascut el 1931) era excessivament republicà, ni quan pronunciava els seus discursos durant el Primer Any de la Vic-

o aquests no li ho agrairien quan tornà la democràcia

toria era excessivament franquista". Una recent tesi doctoral d'Enric Borderia recull els problemes continus amb la censura del tercer director de LP.

El sentiment valencianista va pesar tant en Martí Domínguez que li va costar el càrrec. Fou després de la riuada de l'any 1957. Les autoritats franquistes van incomplir les promeses d'invertir per a pal·liar la catàstrofe. El director de LP va arribar a anar més d'una vegada a Madrid per demanar inversions. Sempre tornava de buit. En les fal·les de l'any 1958, durant un discurs de mantenidor davant les autoritats franquistes (civils i militars) del moment va pronunciar la seua frase més famosa: "*Cuando los hombres enmudecen... hablan las piedras.*" Abans havia explicat com Espanya silenciava València, però també com molts valencians dimitien de la seua condició. Fou la gota que acabà la paciència dels franquistes. Davant les amenaces rebudes pels Doménech i la constatació que la partida de paper premsa s'anava reduint per decisió governativa, Martí Domínguez va abandonar el diari. Havia salvat el negoci de la família Doménech, però aquests no li ho van agrair recuperant-lo quan tornà la democràcia.

El quart director fou José Ombuena, un franquista dòcil, sense el nivell intel·lectual del seu predecessor. La propietària era aleshores Guadalupe Burriel, vídua de Frederic Doménech Muñoz, que havia mort l'any 1935. Guadalupe va faltar a mitjan anys 60, quan el diari acabava d'assolir els 40.000 exemplars. Les accions de l'empresa editora es repartiren a parts iguals entre les dues filles, Purificación i Guadalupe. Una divisió que ha resultat clau, trenta anys després, en la destitució de la cinquena directora, María Consuelo Reyna. Aquesta, néta de Guadalupe Burriel, és la primera periodista de la família, i s'hi va incorporar com a sots-directora el 1972, en plena primavera de LP, una etapa en què el diari va jugar el paper més digne de tota la seua història.

Una generació de joves periodistes, amb el poeta Vicent Andrés

ARXIU / DAVID VIJUESCAS

A sobre, Juan García Santandreu en un dels seus mitings incendiàries. 'Las Provincias' ha defensat aquests darrers anys personatges vinculats a l'extrema dreta. A sota, María Consuelo Reyna, en la seua joventut. Reyna fou fabricada, professionalment, per José Ombuena.

guts hi havia. La funció d'açò era que saberen que el periòdic n'estava assabentat i que no s'excediren amb ningú".

Una prova més de l'amnèsia de LP a partir de l'any 1976, quan la línia editorial del periòdic començà a impulsar l'anomenada Batalla de València. Un temps en què s'esforçarà per oblidar les idees propícies a la unitat de la llengua del seu fundador, Teodor Llorente Olivares, que va concursar als Jocs Florals de Barcelona de l'any 1861, i va assistir, l'any 1868, a Barcelona, als actes de confraternitat dels poetes provençals i catalans.

També aplicarà l'amnèsia sobre la participació de José Ombuena, l'any 1951, en la comissió patrocinadora del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. I sobre el treball d'Andrés Estellés des del lloc de redactor en cap. Com també sobre la participació de Reyna mateix en premis literaris que després atacava. Uns oblitats acompanyats de l'impuls a un partit (Unión Valenciana) o de creació d'un polític (Eduardo Zaplana), però sempre sota l'aparença de neutralitat ("*menos política y más protección de los verdaderos intereses sociales*"). Com també ha volgut oblidar el trist paper del periòdic (i de tota la premsa valenciana) durant el colp del 23 de febrer de 1981. Com si Mussolini encara hi col·laborara.

Estellés de redactor en cap, va saber captar els anhels de llibertat de la societat valenciana i va convertir les pàgines de LP en una regolfada d'aire fresc, malgrat la dictadura persistent. Polítics demòcrates, sindicalistes i intel·lectuals trobaren refugi en LP. Un refugi no sols metafòric, sinó físic en ocasions. Curiosament, en una entrevista amb Rafael Xambó per al llibre *Dies de premsa* (febrer del 1995), Reyna va negar l'existència d'una primavera de *Las Provincias* i va qualificar la idea de "*estupidez grandiosa*". Ben altrament opina, en el mateix llibre, Salvador Barber, redactor de política en aquella època: "Quan hi havia detinguts cridava Consuelo Reyna o ella ens indicava a algú perquè el cridàrem. Cridàvem a la policia social per demanar quants detin-

Francesc Bayarri